

Familie med **DAMP** i

Børn med DAMP har det svært, men skaber også store udfordringer for deres forældre og søskende. Det sidste har en psykolog interesseret sig for – blandt andet gennem en undersøgelse fra sidst i 2003.

I forbindelse med mit arbejde som psykolog har jeg ofte undret mig over de symptomer, som søskende til børn med DAMP udviser i hjemmet og i skolen. Denne undren har ført til en nærmere undersøgelse af disse forhold.

Som et led i fokuseringen på søskenderelationer afholdt DAMP-foreningen sidst i 2003 et kursus for forældre og søskende til børn med DAMP. Der deltog i alt 39 voksne og 42 børn i denne kursusweekend. Der blev holdt

særskilt kursus for forældrene og var arrangeret aktiviteter for børnene med DAMP, hvad der gav mig mulighed for at arbejde intensivt med de søskende til DAMP-børn, som deltog. Jeg talte med 24 børn i alderen 6 til 14 år.

Mange spørgsmål melder sig, når man sætter sig ind i det at være søskende til et barn med DAMP. Hvilken indflydelse har denne familiesituation på barnets hverdag, personlighedsudvikling og læring i skolen? Hvordan kan vi

- ▶ ▶ ▶ forstå barnet? Hvordan kan vi hjælpe barnet i dagligdagen, i hjemmet og i en hverdag i skolelivet?

Søskendes opvækst

Det er vigtigt at være sig den gensidige betydning bevidst, som søskende har for hinandens socialisering og personlighedsudvikling i opvæksten. Undersøgelser, som bygger på biografiske oplysninger og interview med søskende, viser, at en stor del af interaktionerne i en familie, faktisk størstedelen, foregår blandt søskende.

Søskende identificerer sig med og distancerer sig fra hinanden. De regulerer hinanden. De kan lette hinandens hverdag eller besværliggøre den. De kan danne alliancer mod forældrene eller angive hinanden. De kan tjene som model for hinanden. De kan søge tryghed bekræftelse og forståelse hos hinanden. Eller medvirke til at skabe usikkerhed og tvivl.

Er der et barn med funktionshæmninger i familien, kan det have den konsekvens for søskende, at de kan have større risiko for at pådrage sig psykiske problemer. En af årsagerne kunne være, at børn med DAMP kræver så megen opmærksomhed fra forældrene, at dette tages fra de andre børn. Eller at den konsolidering af jeg-udviklingen, der skal finde sted bl.a. gennem opfattelsen

af relationen, ikke udvikler sig stabilt, da relationen forbliver uforudsigelig og fragmentarisk.

Andre undersøgelser viser, at der er mere angst og lavere selvfølelse hos bror eller søster til et funktionshæmmet barn, hvilket kan være den pris, nogle søskende må betale for et mere modent overblik for sig selv og deres verden. I søskenderelationen til et barn med DAMP bliver forholdet præget af mindre gensidighed og flere modsætninger. Det kan være vanskeligt for mange søskende, især i de familier, hvor der ikke er åbenhed om problemerne. Ligesom mange søskende føler sig usikre på, hvad de skal fortælle venner om deres funktionshæmmede bror eller søster.

Et barn med en funktionshæmmet bror eller søster kan få skyldfølelse på grund af de specielle behov, han eller hun ikke kan tilgodeses i tilstrækkeligt omfang – fx forældres eller egne behov for at kunne medvirke til at mestre krisesituationer og få en hverdag til at fungere hensigtsmæssigt.

Ud over at rådgive og vejlede de tilstedeværende var det i undersøgelsen også mit mål at få et indblik i søskendes indre billede eller forestilling af bror/søster med DAMP-diagnosen og relationen til ham eller hende, hvilken påvirkning denne relation har på søskendes udvikling og læring, hvilken hjælp der

kan være behov for, og hvordan hjælpen kan gives.

Baggrund

Ud over den undren, der er udsprunget af erfaringer fra min egen praksis og mine tidligere undersøgelser af forholdene i familier med et DAMP-barn, har jeg taget udgangspunkt i en norsk forskningsrapport. (Osborg og Røsvik, Volda 1995)

De spørgsmål, jeg som psykolog har ønsket besvaret, er: Hvad oplever den enkelte bror eller søster som problemer? Hvordan opleves det? Hvad føler de i problemsituationerne? Hvilke konsekvenser har det for søskendes adfærd, udvikling og læring? Hvem kan gøre noget for at hjælpe dem – og hvordan?

Spørgsmålene skal søges besvaret, før man kan rådgive og vejlede på en hensigtsmæssig måde. Hvem kan så svare på det? Ja, der er jo i første omgang børnene selv til at vise vejen til den hjælp, de har brug for.

Derfor stillede jeg på kurset spørgsmål til: Hvilke situationer er sværest? Hvornår bliver du ked af det? Hvornår synes du, at det er pinligt eller flovt? Hvornår synes du, at det er rigtig hårdt? Hvornår bliver du rasende? Hvordan med forholdet til andre? I forholdet til far og mor – er der da noget, du gerne

vil sige, men som du ikke får sagt? Hvad vil du gerne at far og mor skal gøre med dig? Hvad gør du for at trøste dig selv og blive glad igen? Hvad kan der gøres for at hjælpe? Hvad kunne du ønske dig allermost for din familie?

Tolkning af svarene

De adspurgte ønskede alle, at man kan trylle DAMP'en væk. Trylle kan vi nok ikke, men jeg kan genkende de mange forskellige følelser, børnene giver udtryk for – lige fra vrede, sorg, skyld, skam over flovhed, forlegenhed, forvirring, forventningspres til krænkelser, ængstelse, hjælpeløshed, magtesløshed.

På spørgsmålet om, hvilke situationer der er sværest, dukker bestemte konflikt-situationer ofte op. Konfliktens indhold drejer sig om, at DAMP-barnet med sin fysiske tilstedeværelse viser alt for megen nærhed, grænseoverskridende nærhed, samtidig med at det ikke er psykisk til stede – altså der er en alt for stor psykisk distance. "Vi kan ikke komme i kontakt ...".

Ikke at kunne komme i kontakt med en person, der samtidig ikke er til at distancere sig fra, efterlader en udvikling af magtesløshed. Når denne magtesløshed så ydermere udvikler sig til at være indre, global og stabil over tid, så er risikoen for indlært hjælpeløshed til stede. Hvis man oplever sig selv tilstrækkelig mange gange i denne situation, så er vejen banet for frustration, fragmentering og deraf følgende tab af selvværd.

Her standser den negative udvikling ikke altid. I uheldigste fald er der åbnet for en yderligere negativ udvikling, som kan føre svære psykiske sygdomme med sig. Der tænkes her på udvikling af anoreksi og bulimi, neuroser, depression, psykoser og begyndende skizofreni.

"Hvornår bliver du ked af det?"

Bog på vej

Den undersøgelse, artiklen bygger på, blev tilrettelagt af forfatteren i samarbejde med Tove Smidt, formand for DAMP-foreningens afdeling vest, og gennemført 1.-2. november 2003.

Resultaterne fra undersøgelsen, er ved at blive samlet i en bog, som Connie Kjelsmark udgiver til efteråret. Nærmere omtale vil kunne findes på www.ckjelsmark.dk

spørger jeg, og det viser sig, at søsteren eller broderen til et barn med DAMP bliver ked af det og er medfølelse, når DAMP-barnet lider overlast, hvilket det ofte gør. Men de opsparerede frustrationer omkring had og kærlighed giver sig udslag i en handlingsadfærd, som de egentlig ikke selv ønsker, fx når de flipper ud over for mor eller overfører deres frustrationer på andre.

"Jeg græder i afmagt, jeg hader, samtidig med at jeg har ondt af min bror eller søster." "Jeg vil gerne hjælpe, men i stedet bliver jeg rasende," lyder kommentaren. Igen er der tale om en splitting mellem følelser og handling. Det, de vil, det kan de ikke, og det de ikke vil, det har de allerede gjort. Så i stedet for at udvikle et samlet billede af broderen eller søsteren med DAMP bygget på gentagelser i de daglige relationer, så oplever de en begyndende splitting i egen sjæl, hvilket igen kan føre til en usikkerhed på egen identitet og nedbrydning af eget selvværd. Samtidig med at de føler, at de både elsker, hader og har ondt af deres bror eller søster, oplever de også, at de har et medansvar, uden at de dog har kompetence til at forvalte det. Frustrationen gør dem til tider rasende, og de handlinger, det medfører, efterlader dem med en massiv følelse af skyld og skam og magtesløshed. ▶ ▶ ▶

► ► ► **Søskendes barndom**

Med den overvægt af skyld, skam og tvivl, det fører med sig ikke at kunne få relationerne til at fungere, som man selv gerne vil, og som man oplever de voksne forventer man kan, så er mindreværdsfølelsen på vej til at hæmme en ellers driftig udvikling. Sådan kan disse børn sidde tilbage med indre konflikter, der hober sig op. Den hjælp, der skulle komme fra andre voksne, tror de ikke på, for som de siger: "De har aldrig været i vores sted. Selv mormor har svært ved at forstå ...".

De søskende giver udtryk for, at de er bange for at afdække deres magtesløshed over for forældrene: "Bange for, at mor ikke synes om mig ...". "Bange for, at mine forældre ikke synes, at jeg er god nok ...".

De føler, at de ikke løste opgaven med at få relationerne i familien til at fungere på en positiv måde. De opfatter sig så pludselig som medskyldige. Altså påtager de sig en skyld og et ansvar, som de slet ikke skal påtage sig.

Derved kommer søskende til børn med DAMP til at opleve en barndom, hvor forudseenhed og strukturlægning, strategisk tænkning, ansvar og tilbageholdelse af reaktioner kommer til at sætte dagsordenen. I stedet burde situationen være den, hvor forældrene rummer og håndterer konflikter, så børn

kan få lov til at være børn med deres glæder, sorger, følelser og impulsivitet – og ikke bærere af en mængde op-hobede frustrationer og aggressioner, som de så nødvendigvis skal søge kompensation for andre steder eller senere i deres tilværelse.

Jeg ser et indre billede, som er præget af risiko for tab af selvkontrol og selv-værd, tristhed, afmagt og manglende konsolidering. Splittelse mellem kærlighed og had – ømhed og skam, et inderligt ønske om at kunne medvirke til at løse daglige konflikter og angst for forældrenes kærlighedstab.

Mestring

De mestringsstrategier, børnene fortæller om, viser, at de i høj grad retter erkendelsen mod sig selv i forsøget på at kontrollere deres emotionelle reaktioner. De er også gode til at trække sig bort fra stresssituationerne. Men det er tydeligt, at de ikke søger til andre voksne. De er bange for at være en yderligere belastning for forældrene og ligeledes utrygge ved at henvende sig til fremmede, da de ikke forventer at blive mødt med forståelse.

Derfor ville det være hensigtsmæssigt, om børnene fik hjælp til at finde en "relationsperson". Altså en anden voksen, som både barnet og familien kan have tillid og fortrolighed til. En sådan person til at se, vidne og ledsage barnet ville

være tilstrækkeligt til at kunne hjælpe en bror eller søster til et barn med DAMP med konsolideringsprocessen, med at placere ansvar og skyld og skam og hjælpe til at udvikle overensstemmelse mellem følelser og handling.

Det er fortsat vigtigt, at der er indbyrdes åbenhed i familien. I dagligdagen med et barn med DAMP vil der indtræffe uforudsigelige hændelser. Derfor bør familiemedlemmerne drøfte mestringsstrategier, og hvordan man sammen kan strukturere den tid, der er til rådighed. På den måde bliver alles behov tilgodeset, og alle bliver gjort til genstand for omsorg og empati (og ikke mindst bliver gjort synlige i kalenderen). Der skal fortsat arbejdes for et højt informationsniveau omkring relationerne mellem DAMP-børn og deres søskende, så søskende får mulighed for at distancere sig fra de situationer, hvor de ikke skal være ansvarlige.

Nødvendig viden

Som forælder og som fagperson bør man reflektere over skolens rolle, tiltag uden for skolen, søskendekursus og familiesamlinger. Søskende har behov for en arena, hvor de kan drøfte de problemer, de har direkte i forhold til deres bror eller søster med DAMP og i forhold til miljøet. De har brug for at kunne udtrykke, hvad de føler og mener i et forum, hvor de føler

sig trygge, og uden at føle, at de optræder illoyalt over for bror, søster eller forældre. De har også brug for en bekræftelse på deres egne reaktioner, blandt andet for at undgå for stærk en følelse af skyld og skam og utilstrækkelighed.

Børnene må først og fremmest vide, hvad DAMP er, og hvad handlingskonsekvenserne kan være af en sådan diagnose. Det er vigtigt, at søskende ikke bliver bange og usikre over det, de oplever med broderen eller søsteren med DAMP. Det kan afhjælpes ved, at de får orientering om, at andre søskende oplever tilsvarende situationer. Den direkte hjælp bør også bestå af tilbud om bearbejdning af følelser og frustrationer, som søskende kan have problemer med. Her kan anbefales terapi i søskendegrupper.

I forbindelse med skolen vil det være hensigtsmæssigt, at skolen bliver informeret ikke blot om det barn, der har DAMP, men at man også får gennemdrøftet forholdene for søskende til børn med DAMP. Det indebærer, at skolen udarbejder en handlingsplan for barnet med DAMP og for DAMP-barnets bror eller søster. Ligeså bør man på lærer- og pædagogseminarierne inddrage denne problematik som et tema i undervisningen i de pædagogiske fag.

*Connie Kjelsmark, cand.pæd.psych.,
seminarielektor*

Litteraturliste

- Antonovsky, Aaron: *Helbredets Mysterium*. Hans Reitzels Forlag, København 2000.
- Bossard, J.B. & Boll, E.S. 1956. *The large Family System*. University of Pennsylvania.
- Caldwell, B. & Guze, S.B. 1969.) *A Study of the Adjustment of Parents and Siblings of Institutionalized and Non-institutionalized Retarded Children*. I *American Journal of Mentally Deficiency*, Albany, New York.
- Dunn, Judy, 1984: *Sisters and brothers*. Fontana Paperbacks, London.
- Erikson, E.H.: *Barndommen og samfundet*. Oslo. Gyldendal. 1972.
- Kernberg, O.F. 1976. *Object relations theory and clinical psychoanalysis*. Jason Aronson, New York.
- Lycke, K. 1993. *Samvær mellem søskende*. Doktorafhandling, PFI, Oslo.
- Mahler, M.S., Pine, F. Bergman, A: *Barnets psykiske fødsel*. Hans Reitzels Forlag, Kbh. 1988.
- Mchales, S. & Harris, V.S. 1992: "Children's Experiences With Disabled and Nondisabled Siblings". I Boer, F. & Dunn, J. (eds.) 1992. *Children's Siblings Relationships*. Lawrence Erlbaum ass. New Jersey.
- Osborg, Petter & Thinken Røsvik: "Søskenkjerlighed på prøve". Med MBD/ADHD i familien. Forskningsrapport nr. 7. Sosialdepartementet. Volda 1995.
- Piaget, Jean, 1969. *Barnets psykiske udvikling*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Seligman, M. et al.: "Causal explanations as a risk factor for depression & Psychological Review 91: 347-374. 1984.
- Stern, Daniel N.: *De første seks måneder*. Hans Reitzels Forlag. København 1998.